

АНОТАЦІЯ

Шкутова Ірина Іванівна. Проблема пошуку ідентичності та особливості її художньої актуалізації у романі Каталіна Доріана Флореску «Якоб вирішує любити». Дипломна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти. На правах рукопису. Спеціальність 035 Філологія. Спеціалізація 035.043 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька. Івано- Франківськ, 2024.

Магістерська робота присвячена висвітленню особливостей проблеми пошуку ідентичності в романі сучасного швейцарського письменника Каталіна Доріана Флореску «Якоб вирішує любити» («Jacob beschließt zu lieben», 2011) на прикладі письменницького досвіду реконструкції топографії культурних ідентичностей, ідентичностей особистої та колективної травми та ідентифікації жіночності. Визначено роль та місце творчого доробку К. Д. Флореску в німецькомовній літературі Швейцарії XXI ст., охарактеризовано специфіку тем, мотивів, образів, сюжетних особливостей творів письменника на тлі інших письменників-мігрантів, виявлено особливості відображення особистого досвіду письменника у його творчості, проаналізовано його оповідну манеру, досліджено проблему «інакшості» в дискурсі транскультурності. У роботі проаналізовані також теоретико-методологічні проєкції дослідження феномену ідентичності, здійснено концептуальну інтерпретацію художньої ідентичності «я» у творах німецьких письменників, розглянуто проблему «націєрозповідних» ідентичностей в сучасній австрійській прозі, з'ясовано специфіку представлення «свої» ідентичності і пошуків власного «Я» у швейцарській літературі. Досліджено швейцарський вектор ідентичності в мігрантській літературі, виокремлено топографію культурних ідентичностей «своїх» і «чужих» у романі «Якоб вирішує любити» (2011).

Ключові слова: ідентичність, мігрантська література, сучасна швейцарська німецькомовна література, К. Д. Флореску.

ZUSAMMENFASSUNG

In der Masterarbeit werden die Besonderheiten des Problems der Identitätssuche im Roman „Jacob beschließt zu lieben“ (2011) des modernen Schweizer Schriftstellers Catalin Dorian Florescu am Beispiel der schriftstellerischen Erfahrungen der Topografierrekonstruktion von kulturellen Identitäten, Identitäten persönlicher und kollektiver Traumata und der Identifikation von Weiblichkeit untersucht. Es werden die Rolle und die Bedeutung von C. D. Florescus Werke in der deutschsprachigen Literatur der Schweiz im 21. Jahrhundert bestimmt, die Besonderheiten von Themen, Motiven, Bildern, Handlungsmerkmalen in den Werken des Schriftstellers gegenüber anderen Schriftstellern mit Migrationshintergrund charakterisiert, die Merkmale der Widerspiegelung der persönlichen Erfahrung des Schriftstellers in seinem Werk und den Erzählstil von C. D. Florescu aufgeklärt. Es werden die Probleme des „Andersseins“ im Diskurs der Transkulturalität untersucht. In der Masterarbeit werden theoretische und methodologische Projektionen zur Frage des Phänomens der Identität in den literarischen Texten und eine konzeptionelle Interpretation der künstlerischen „Ich-Identität“ in den Werken deutscher Schriftsteller analysiert. Betrachtet werden das Problem der nationalen Identitäten in der modernen österreichischen Prosa und die Besonderheiten der Darstellung der „eigenen“ Identität und der Suche nach dem eigenen „Ich“ in der Schweizer Literatur. Der Schweizer Identitätsvektor in der Migrationsliteratur, die Topographie kultureller Identitäten des „Eigenen“ und des „Fremden“ im Roman „Jacob beschließt zu lieben“ (2011), werden in der Masterarbeit untersucht.

Schlagwörter: *Identität, Migrationsliteratur, moderne deutschsprachige Literatur der Schweiz, C. D. Florescu.*

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ІДЕНТИЧНІСТЬ У ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРИ ЛІТЕРАТУРИ НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇН.....	8
1.1. Теоретико-методологічні проєкції дослідження феномену ідентичності.....	8
1.2. Художня ідентичність «я» у творах німецьких письменників.....	18
1.3. «Націєрозповідні» ідентичності сучасної австрійської прози	29
Висновки до розділу 1.....	39
РОЗДІЛ 2. ФЕНОМЕН ШВЕЙЦАРСЬКОЇ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	41
2.1. «Своя» ідентичність і пошуки власного «Я» у швейцарській літературі.....	41
2.2. Мігрантська література: швейцарський вектор ідентичності.....	51
Висновки до розділу 2.....	62
РОЗДІЛ 3. ХУДОЖНЯ АКТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ У РОМАНІ КАТАЛІНА ДОРІАНА ФЛОРЕСКУ «ЯКОБ ВИРІШУЄ ЛЮБИТИ».....	64
3.1. Топографія культурних ідентичностей «своїх» і «чужих».....	64
3.2. Ідентичності особистої та колективної травми.....	73
3.3. Ідентифікація жіночності як художньої фігури.....	82
Висновки до розділу 3.....	91
ВИСНОВКИ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	98

ВСТУП

Сучасна гуманітаристика активно використовує поняття ідентичності для, по-перше, визначення ідентичності як уявленого способу буття, по-друге, трактування ідентичності як культурної визначеності та, по-третє, розуміння ідентичності як потреби в гідності людини. Сьогодні висуває на передній план питання існування та взаємодії національно-культурної та громадянсько-політичної ідентичностей, зокрема самовіднесення людини до певної спільноти.

Натомість світовий літературний процес оперує уявленнями про те, що кожна група має власну ідентичність через розрізнення між «досвідом» (*Erfahrung*) і «пережитим досвідом» (*Erlebnis*). Ідентичні фігури національних літератур позначені дилемою, з одного боку, досвіду, який можуть переживати різні люди, а з другого боку – суб'єктивне переживання подій, яке не завжди можна розділити з іншими. Відтак ідентичність є засадничим буттям, яке створює умови можливості для втілення ідей та цінностей для тієї чи тієї літератури. Особливе місце тут займає література німецькомовних країн, в творах якої відображені, передусім, масове переживання та відстоювання людських прав, з одного боку, їхніми громадянами, а з другого – інтегрованими у ці суспільства емігрантами. Саме вони – і письменники, і герої/героїні їхніх творів – винесли питання ідентичностей на передні плани не лише політичного, а й соціального, культурного чи релігійного життя. Саме тому «відкривання» або «відчування» ідентичностей у творах літератури є не лише утвердженням культурних, релігійних чи етнічних тотожностей, а й належністю до світу індивідуальних та колективних цінностей.

Актуальність дослідження зумовлена сучасним підходом до проблеми ідентичності у художньому просторі літератури німецькомовних країн, зокрема феномена мігрантської німецькомовної літератури. Яскравим представником художньої актуалізації ідентичності є Каталін Доріан Флореску, прозові твори якого в українському літературознавстві є малодослідженими, зокрема роман «Якоб вирішує любити» («Jacob beschließt zu lieben», 2011).

Мета дослідження полягає у висвітленні особливостей проблеми пошуку ідентичності на прикладі роману К. Д. Флореску «Якоб вирішує любити» («Jacob beschließt zu lieben», 2011).

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- проаналізувати теоретико-методологічні проєкції дослідження феномену ідентичності;
- здійснити концептуальну інтерпретацію художньої ідентичності «я» у творах німецьких письменників;
- розглянути проблему «націєрозповідних» ідентичностей в сучасній австрійській прозі;
- з'ясувати специфіку представлення «своєї» ідентичності і пошуків власного «Я» у швейцарській літературі;
- дослідити швейцарський вектор ідентичності в мігрантській літературі;
- виокремити топографію культурних ідентичностей «своїх» і «чужих» у романі «Якоб вирішує любити»;
- показати ідентичнісні виміри особистої та колективної травми у романі «Якоб вирішує любити»;
- простежити особливості ідентифікації жіночності як художньої фігури у романі «Якоб вирішує любити».

Об'єктом дослідження є роман К. Д. Флореску «Якоб вирішує любити».

Предметом дослідження є пошук ідентичності та особливості її художньої актуалізації у романі К. Д. Флореску «Якоб вирішує любити» на прикладі письменницького досвіду реконструкції топографії культурних ідентичностей, ідентичностей особистої та колективної травми та ідентифікації жіночності.

Методи дослідження: культурно-історичний (визначення ролі та місця творчого доробку К. Д. Флореску в німецькомовній літературі Швейцарії XXI ст.), історико-типологічний (визначення специфіки тем, мотивів, образів, сюжетних особливостей творів письменника на тлі інших письменників-мігрантів), функціональний (з'ясування особливостей поетики К. Д. Флореску), герменевтичний (інтерпретація різних аспектів літературного тексту), біографічний (виявлення особливостей відображення особистого досвіду

письменника у його творчості), наратологічний аналіз (аналіз специфіки оповідної манери К. Д. Флореску), психоаналіз (дослідження глибинних пластів підсвідомого та несвідомого героїв), принципи постколоніальної критики (переосмислення проблеми «інакшості» в дискурсі транскультурності).

Теоретичне значення роботи полягає у висвітленні питань, пов'язаних з проблемою ідентичності в сучасній літературі німецькомовних країн, «мігрантською» літературою Швейцарії, творчістю К. Д. Флореску. Крім того, пропонується комплексний аналіз роману «Якоб вирішує любити» в світлі теорій ідентичності.

Практичне значення роботи полягає у тому, що її основні положення можуть бути використані при вивченні та аналізі сучасної німецькомовної літератури Швейцарії, зокрема творчості К. Д. Флореску, а також для підготовки наукових робіт і методичних посібників.

Апробація роботи. Основні положення та висновки роботи були представлені на науково-практичних конференціях («Modern trends of social and humanitarian development of society», Харків, 20 травня 2024 р.; «Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації. Exploring linguistics, literature and intercultural communication (ELLIC 2024)», Івано-Франківськ, 9 жовтня 2024 р.), а також у двох публікаціях.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Посилений інтерес дослідників до ідентичнісної проблематики загалом і до ідентичності «Я» зокрема, став маркером ідентичності сучасної німецькомовної літератури. Зокрема, ідентичність у художньому просторі німецькомовних країн представлена теоретико-методологічними проєкціями дослідження самого феномену ідентичності, виокремленням художньої ідентичності «Я» у творах німецьких письменників, функціонуванням «націєрозповідних» ідентичностей в сучасній австрійській прозі, присутністю «своєї» ідентичності і пошуками власного «Я» у швейцарській літературі. Тож у сучасних німецькій, австрійській та швейцарській літературах – на рівнях наратора і протагоніста – відбувається активна проблематизація ідентичності різних чинників: автора, фігури, теми, жанру. Ці чинники мають дві ідентичнісні площини – формально-художню та художньо-персоналістську, відтак тексти німецькомовної літератури є діалогічними, оскільки спрямовують читача до уважного вивчення не лише фабули і топосів творів, а ще й до конкретизації системи художніх засобів. Визначальною з них є ідентичнісна парадигма, зокрема якщо йдеться про феномен швейцарської німецькомовної літератури, адже саме вона є добрим прикладом функціонування національного вектору ідентичності у контексті мігрантської літератури.

Відтак пошук ідентичності та особливості її художньої актуалізації у романі К. Д. Флореску «Якоб вирішує любити», здійснені на прикладі письменницького досвіду реконструкції топографії культурних ідентичностей, ідентичностей особистої та колективної травми та ідентифікації жіночності, дозволяють виокремити такі висновки та узагальнення.

1. Теоретико-методологічні проєкції дослідження феномену ідентичності визначаються сучасним доробком із царини гуманітаристики – філософії, соціології, політології, культурології та літературознавства (й літературної критики). Унаслідок цього художня актуалізація ідентичності визначається «ситуативною», ніж усезагальною, а тому її слід аналізувати як властивість індивідів, а не колективів. У цьому контексті суттєвими, якщо не основними,

репрезентантами художніх фігур є, по-перше, ідентичність митця та, по-друге, ідентичність художнього простору. Відтак за цією логікою будь-який літературний твір починає існувати, існуючи подвійно: як текст і як художній простір. Натомість домінуючою є теза, що ідентичність художнього «Я» формується з двох ідентичностей: персоналістської і фігуральної. Художнє зображення ідентичності проблематики, зазвичай, залежатиме від ідентичності різних соціальних, територіальних та етнічних груп, а також – від національної літератури.

2. Художня ідентичність «Я» у творах німецьких письменників є добрим прикладом творення і функціонування в національній літературі періоду особливого зацікавлення унікальністю кожного індивіда, конкретний інтерес до ідентичності «Я», зокрема й індивідуальне й колективне прагнення бути «Іншим». Автори проаналізованих творів апелюють до історії, роблячи її головним конструктом ідентичності поведінки своїх героїв (Г. Гессе); показують гуманістичне розуміння місця окремої, «малої» людини, ідентичність «внутрішнього» вигнання, масштаби знеособлення людської індивідуальності, пошуки власного світобачення, а також ностальгію за відносним простором-часом та характеристику ідентичності «малої» людини (Г. Белль); доводять, що фігури ідентичностей «Я» є складними й конфронтаційними – для автора і читача – для прочитання через призму художнього простору (Б. Брехт). Варто зауважити, що й художня ідентичність «Я» почасти присутня й у «літературі Повороту» 1990-х років – зі своєю спрямованістю на вирішення актуальних для німецького суспільства проблем, акцентуванням на пам'яті як маркері літературного процесу, який є одним із симптомів «збентежених» ідентичностей (В. Гільбіг, Д. Грюнбайн, Л. Куше, Г. Й. Шедліх, Е. Гумель, Й. Тавада, Дж. Ерпенбек).

3. «Націєрозповідні» ідентичності сучасної австрійської прози засвідчують дисоціації ідентичності героїв, дифузія яких прочитується в багатьох текстах (психоаналіз, мовна філософія, критика пізнання тощо). Принципово новими тут виступають тема роздвоєння ідентичності головної героїні, ідентичність множинностей «Я» (Г. фон Гофмансталь); ідентичність героїв, яка вбачається в

«Я» різних чоловіків, особних «Я» (Р. Музіль); ідентичнісні проєкції, спрямовані проти урбаністичної та інтернаціональної культури (Ф. Верфель); традиційне звертання до націонал-соціалістичного минулого Австрії (П. Гохгаттерер, Р. Менассе); апелювання до власних, персональних історій в системі координат «сприяння – спротив» (К. Краус, Е. Канетті); мікросюжети кризи і нестачі «безперервної» ідентичності, зокрема «чужих» у австрійському суспільстві (Е. Єлінек); повернення до власної, приватної історії у ХХ ст. (Ф. Попп); подолання відчуженості (А. Вінклер); світосприйняття ідентичності жінки (П. Гандке); «впізнавання себе» поколінням, травмованим подіями Другої світової війни і повоєнним часом (М. Поллак); бачення ідентичнісних кривд на європейському часопросторі (Е. Брікс).

4. «Своя» ідентичність і пошуки власного «Я» у швейцарській літературі позначена призмами текстуального осягнення минулого, розумінням сучасних глобальних проблем європейської цивілізації, осягненням власних культурних тотожностей через національне міфотворення, уявлення про «іншу» Швейцарію, її населення (корінне і приїждже), соціальні та психологічні проблеми «Інших». Літературні тексти швейцарських письменників мають такі риси: розповіді про те, як герой шукає шлях до самого себе, прагне віднайти своє справжнє «я», свою приховану чи спотворену ідентичність (М. Фріш); «своя» ідентичність починається з власної біографії, а ключовою проблемою для письменника є суспільне і політичне зло, страх перед банальністю зла (Ф. Дюрренматт); руйнування міфу про винятковість «швейцарської» ідентичності через відчуття і відображення у художніх текстах кризи не лише своєї епохи, а й кризи фронтірних ідентичностей (Р. Вальзер); актуалізація пошуків власного «Я» та руйнування швейцарських міфів та ідентичностей, представлених як «справжні», взірцеві історії (А. Каменіш).

5. Швейцарські вектори ідентичності визначаються сучасним феноменом мігрантської літератури, яка характеризується епізодною серією самодостатніх сцен, амбівалентним представленням просторів, звертається до досвіду відмінностей через форми репрезентації, такі як міфи чи історії героїв. Відтак міграційна література може відображати параметри, за якими визначається

попит на неї, щоб пояснювати ідентичнісні характеристики як наратора, так і протагоніста, їхні спільні ідентичнісні фігури «Я» та «Ми». Саме тому прикладом сучасної міграційної літератури є зокрема й творчість К. Д. Флореску. Адже письменник входить до числа письменників так званого «східного перелому» Німеччини, зокрема людиноцентричної прози, ідентичностей власного «Я», оскільки він невпинно шукає сутнісне значення таких понять, як «приналежність», «дім», «міграція» та «культурний трансфер». У його малій прозі домінує артикуляція вигаданих персонажів, які проходять глибокий процес пристосування до нового життя в різних культурах і політичних обставинах. Такий письменницький підхід є моделлю писання та переписування автобіографічних розповідей про власний досвід як мігранта (оповідання «Пуп Землі», «Я мушу Німеччина», «Корабельна аварія» та «Очима старої», «Шлюбна ніч», «11 вересня»).

6. Художня актуалізація ідентичності у романі К. Д. Флореску «Якоб вирішує любити» визначається нами трьома взаємопов'язаними вимірами – топографією культурних ідентичностей «Своїх» і «Чужих», ідентичностями особистої та колективної травми та ідентифікацією жіночності як художньої фігури. Проаналізований роман К. Д. Флореску є, насамперед, письменницькою історією про культурні ідентичності, які мають спільні точки відліку в селі в Банаті та в фігурі головного героя Якоба, адже обидва постають як «вузли» транскультурного взаємозв'язку. Відтак герої та героїні роману покладаються на статичне походження та проводять межі з «Іншим» через відчуження та зневагу до «Чужого». Важливим елементом письменницької розповіді є знеособлення: йдеться не лише про «збентежену» ідентичність, а й про колективне обличчя травми, що завдає, з одного боку, воєнно-політичний конфлікт, а з другого – людиноненависницькі політичні режими. У романі «Якоб вирішує любити» письменник створив насичений історичними подіями XVII – XX століть контекст. Однак найважливішим є XX ст., адже саме у ньому читач поступово бачить, як місцева громада німців, яка раніше функціонувала відносно гармонійно, підпорядковується націоналістичній ідеології, а згодом – як комуністична ідеологія впливає на їхнє повсякдення після Другої світової війни.

Фактично, показ цього відбувається через стилізації історії роду, використовуючи не лише історію, а й сум'яття пам'яті / забуття, притаманне ідентичнісним фігурам «Я» і «Ми». Для письменника важливими є ідентичності особистої та колективної травми – не лише наратора і протагоніста, а й інших дійових осіб твору, адже ідентичнісні фігури він увиразнює через призму гендерних характеристик, зокрема жіночих образів. Тут письменницька репрезентація жіночої сили має свої особливості: по-перше, погрозу публічного знеславлення чоловіка, який йде до іншої жінки і, по-друге, найгірше, що можна уявити в межах людської спільноти – виключеність із неї, «стирання» пам'яті, забуття як таке. Акцентування письменником на такій відвертості, як показує сюжет роману, перебуває на двох полюсах – знезброєння і відштовхування жіночності. Відтак сюжет і ролі героїв та героїнь роману свідчать, що художні фігури тожсамостей «Я» і «Ми» є загрозами для тотожності жінок (чоловіче насилля, підступні вбивства, пограбування, страти).

7. Вивчення проблеми пошуку ідентичності та особливості її художньої актуалізації у романі К. Д. Флореску «Якоб вирішує любити» обґрунтовує тезу, що літературні тексти відіграють роль у передачі міграційного питання (риторика) та у формуванні ідентичності мігрантів (прагматика), адже культурна тема міграції є центром цієї риторики та прагматики, яка формує габітус і практику літературного письма. Час і простір – чинники ідентичнісних фігур аналізованого роману – відіграють суттєві ролі у родинній історії, яка зазвичай межує з війною, конфліктом, злочином. Оповідна структура і сюжет роману К. Д. Флореску «Якоб вирішує любити» має триєдину складову – експозицію (налаштовує історію Обертинів, пояснюючи читачеві, що, власне, відбувалося, відбувається і, почасти, відбуватиметься), конфлікт (вносить перешкоди зовнішнього і внутрішнього порядку, що заважають персонажам у їхній родинній сазі) і рішення (пробує вирішити проблему особистих і колективних ідентичностей).